

AHİLİK VE ŞEYH EDEBALI: Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Açısından Bir Sorgulama

Ahmet Yaşar Ocak*

1993'teki I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu'na bundan altı yıl önce sunduğumuz bir bildiride, Türkiye'deki Ahilik araştırmalarının eleştirel bir genel değerlendirmesini denemiş, bu araştırmaların apolojetik bir yaklaşımla yürütüldüğüne, bilimsel, objektif tarih metodunun ortaya koyduğu yeni verilere pek aldırış edilmeden mükemmeliyetçi, problemsiz, problematiksiz bir Ahilik tarihi oluşturulmaya çalışıldığına ve bu çerçevedeki yanlış yaklaşım ve tezlerle işaret etmiştik. Aradan geçen altı yıldan sonra, ne yazık ki bu apolojetik yaklaşım ve tezlerin, ciddi hiç bir kritiğe tabi tutulmadan hâlâ ısrarla sürdürüldüğünü görmek, gerçekten de çok ibret vericidir. Bu tutum, Türkiye'deki bazı akademisyenlerin hemen her konuda olduğu gibi, bilimi ciddiye almayan, ama ideolojik saplantıların güdümünde yürümeye âdetâ and içen zihniyetlerinin "sonsuz artı bir" bir başka örneğidir. Bu tutumda ısrarcı davrananların, özellikle tarihçilik formasyonundan gelmeyip başka bir bilimsel formasyona mensup olmakla beraber bu gibi konularda yazmağa çok meraklı olanlar arasından çıktığına ve çoğunun, bu konulardaki yeni profesyonel literatürden habersiz olduğunu burada vurgulamakta bir sakınca görmüyoruz.

İşte bu defa bu yazıda, Ahilik konusundaki söz konusu apolojetik yaklaşımın bir parçası olarak bugüne kadar Türkiye'de gerek milliyetçi tarihçilik, gerekse kamu oyununda yürürlükte olan, Ahiliğin Osmanlı devleti'nin kuruluşu ve Şeyh Edebali'nun Ahilik ile ilgisine dair kanaatleri sorgulamaya ve kendi görüşümüzü açıklamaya çalışacağız.

Ahilik ve onun Osmanlı devletinin kuruluşundaki rolü, bilindiği gibi Türkiye'de ilk önce merhum Fuad Köprülü tarafından *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Anadolu'da İslâmiyet ve özellikle Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* gibi ünlü eserlerinde ele alınmış, bu arada

Ahiler'le beraber, *Gaziler, Rum Abdalları ve Rum Bacıları* zümrelerine de geniş yer vermiştir. Köprülü böylece Osmanlı devletinin kuruluşuna hizmet eden sosyal ve demografik tabanın bir izah, tasvir ve analizini yapmak istemiştir. Ancak dikkat edilirse Köprülü'nün bu dörtlü sosyal taban izahı, XV. yüzyıl tarihçilerinden Âşıkpaşazade'nin *Tevârih-i Âl-i Osman* adındaki ünlü eserine dayanır.

Yani Köprülü'nün temel aldığı kaynak Âşıkpaşazade'dir. Daha sonra onun öğrencisi merhum Abdülbaki Gölpınarlı başta olmak üzere, sonraki büyük âlimler ve -ben de dahil- bugünkü kuşağa mensup araştırmacılar bu tasnifi ve yaklaşımı aynen benimsenmişler ve sürdürmüşlerdir. Büyük bir kısmı hâlâ da sürdürmektedir.

Dünya Osmanlı tarihi araştırmacılığının münhasıran son on yılda aldığı mesafeyi yakından izleyenler, ilgili literatürü takip edenler ve özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemi konusunda birinci el kaynaklar üzerinde çalışanlar, bu dönemi yeni bir bakış açısıyla ele almaya ve eski kanaatleri sorgulamaya başladılar. Son bir kaç yıldır Osmanlı kuruluş dönemi yeniden incelemeye alındı ve eskiden Gibbons, Fuad Köprülü ve Paul Wittek vb. tarihçilerin bu konuda ileri sürdükleri tezler üzerinde kaynakların değişik ve farklı yöntemlerle yeni tahlillerine dayanan eleştiriler getirdiler. Bunların kitap ve makaleleri Türkiye'de yeniden yayımlandı. Hem eskilerin, hem de bunların görüşlerini bir arada değerlendirip daha farklı yorumlar ortaya koyanlar oldu.

Böyle bir eğilim, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuyla ilgili bazı eski tezleri yeniden gözden geçirme gereğini gösterdi ki, Ahiliğin Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundaki rolü ve özellikle Şeyh Edebali'nin bundaki konumu da böyledir.

Bu güne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda rol oynayan bir takım zümrelerin açıklanmasında kullanılan, hep Âşıkpaşazade'nin meşhur dörtlü tasnif

* Prof. Dr., H.Ü. Edebiyat Fak. Tarih Bölümü.

olmuştur. Âşıkpaşazade bu tasnifi Hacı Bektaş-ı Veli'den bahsederken verir ve aynen şöyle der:

Hacı Bektaş Kayseri'den Karayol'a geldi, şimdi mezar-ı şerifi andadır. Ve hem bu Rum'da dört taife vardır kim müsafirler içinde anılır: Biri Gaziyan-ı Rum, biri Ahiyan-ı Rum, ve biri Abdalan-ı Rum ve biri Bacıyan-ı Rum. İmdi Hacı Bektaş Sultan bunların içinden Bacıyan-ı Rum'u ihtiyar itdi kim o Hatun Ana'dır.

Yukarıda da söylendiği üzere, Fuad Köprülü de Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda rol oynayan sosyoekonomik ve kültürel yapıyı açıklarken, tasavvufi zümrelerin izahını bu tasnife göre yapmıştır. Görüldüğü gibi bu tasnifte Ahiler ikinci sırada yer almaktadır. Dikkat edilirse Âşıkpaşazade bu zümreleri Hacı Bektaş'ın Sulucakaraöyük'e geldiği sırada Anadolu'da bulunan zümreler olarak sayıyor, üstelik bunların Anadolu'ya dışarıdan gelenler (müsafirler) arasında bu şekilde bilindiklerini ifade ediyor. Fakat bu zümreler, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunu gerçekleştiren zümreler olarak algılanmıştır.

Hiç şüphesiz ki İmparatorluğun kuruluşu gerçekleşirken, o devirdeki pek çok toplumsal kesim içinde bu zümreler de mevcut idiler. Bundan daha tabii bir şey olamazdı. Bununla beraber bugün artık bu zümreleri sadece bu dört gruptan ibaret saymanın yanlışlığı ortaya çıkıyor. Meselâ kanaatimizce imparatorluğun hukuki ve idari organizasyonunu gerçekleştiren asıl fakılar (fakihler) zümresinden bahsetmek lazım gelir. Belki Âşıkpaşazade'nin tasnifine bir de *Fakıyan-ı (Fakihan-ı)* Rum şeklinde bir beşinci zümreyi eklemelidir. Bu zümre bugüne kadar ne yazık ki dikkati çekmemiş ve bu yolda araştırmalar yapılmamıştır. Âşıkpaşazade'nin bizzat kendisi, kroniğini yazarken kullandığı materyal arasında, evinde misafir kaldığı Yahşi Fakih'in hediye ettiği kendi eseri *Menâkıb-ı Âl-i Osman*'ı kullandığını söylüyor. Onun babası, Orhan Gazi'nin imamı İshak Fakih'tir. Oldukça iyi tanıdığımız, rivayete göre Şeyh Edebalı'nın bir başka damadı Dursun Fakih denilen şahsiyet de bunların meşhurlarından biridir. Dönemin ve daha sonraki devirlerin biyografi kaynakları bunlardan bahseder. Onların mesaisinin devletin teşekkülüne yaptıkları katkı büyüktür. Ama Âşıkpaşazade bunlardan bahsetmiyor. Bunun sebebi bizce oldukça açıktır. Çünkü bilindiği gibi Âşıkpaşazade bir devriştir ve Baba İlyas-ı Horasanî gibi, XIII. Yüzyıl Anadolu'sunda çok mühim tarihi roller oynamış bir şahsiyetin torunlarından. Bu itibarla tasavvufi zümreler üzerine dikkat çekmesi tabiidir. Ancak onun bu mensubiyeti, ceyeran eden olaylar içinde tasavvufi zümrelerin öne çıkartılmasına, dolayısıyla belirtilen şekilde bir algılamının meydana gelmesine sebebiyet vermiş görünüyor.

İşte bu yüzden Osmanlı tarihi araştırmacılığında

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda hizmeti geçen zümreler olarak uzunca bir süre özellikle Gaziler, Ahiler ve Rum Abdalları en önde gelen zümreler olarak Köprülü sonrası tarihçilerce de işlendi. Merhum Ömer Lütfi Barkan arşiv belgelerinden bulduğu örneklerle bu tezi takviye etti. Bugün Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda Gaziler'in ve Rum Abdalları'nın birinci dereceden rolü bulunduğu hususundaki kabullerimizin mübalağalı olduğu görülüyor. Bu, söz konusu zümrelerin hiçbir katkısı bulunmadığı anlamına gelmiyor. Fakat bu katkının bugüne kadar sanıldığı gibi birincil derecede olmadığı ortaya çıkıyor.

Bu çerçevede, kanaatimizce Ahiler'in katkısının sorgulamaya açılması gündeme gelmektedir. Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda Ahiler'in önemli katkısı olduğu tezi, yine uzunca bir süre Osman Gazi'nin kayınpederi ve "ünlü bir Ahi şeyhi" olarak tanıyıp kabul ettiğimiz Şeyh Edebalı üzerine kurulu idi. Şu son yıllara kadar Şeyh Edebalı, çevresinde bir Ahi topluluğu bulunan büyük bir Ahi şeyhi olarak kabul ediliyordu. Bu kabulün öncüsü, "*Anadolu'da İslâmiyet*" adlı tanınmış makalesindeki "*bir ahi şeyhi olması kuvvetle muhtemel Şeyh Edebalı...*" ifadesiyle merhum Fuad Köprülü idi.¹ Ancak, 1980'li yıllara kadar iyi bilinmeyen yeni bir kaynağın, Elvan Çelebi'nin *Menâkıbu'l-Kudsîyye*'sinin incelenmesine yönelik çalışmalar², 120 yaşında öldüğü rivayet edilen bu ilginç şahsiyetin tasavvufi şahsiyetini yeniden gündeme getirdi. Babai isyanı hakkındaki klasik bilgilerimizi altüst eden bu kaynak, Şeyh Edebalı'yı Babai çevresinin merkezine yerleştiriyordu. Bu kaynaktaki Şeyh Edebalı'nın adı, Hacı Bektaş ile birlikte Baba İlyas-ı Horasanî'nin halifeleri arasında zikrediliyordu.³

Hacı Bektaş şol sebepten hiç

Göze almadı tac-ı sultanı

Edebalı ve bındağı huddam

Gördiler Hacı'dan bu seyranı

Bu ilginç mısralar, Şeyh Edebalı'nın Baba İlyas'ın halifesi olarak esasında, XI. Yüzyılda Irak'ta Tacü'l-Arifin Seyyid Ebu'l-Vefa'nın kurduğu Vefaiyye tarikatına mensup bulunduğunu gösteriyor. Daha çok Baba İlyas ailesinin sözlü rivayetlerine dayanan Elvan Çelebi'nin bu

1. Bk. Köprülü'de Mehmed Fuad, "Anadolu'da İslâmiyet", DEFM, 5(eylül 1338), s. 404.

2. Ahmet Yaşar Ocak, "Les Menâkıbu'l-Kudsîya fi Menâsibi'l-Ünsîya: Une source importante pour l'histoire religieuse de l'Anatolie au XIIIe siècle", JA, CCLXVII(1979); Elvan Çelebi, *Menâkıbu'l-Kudsîyye fi Menâsibi'l-Ünsîyye: Baba İlyas-ı Horasanî Sülâlesinin Menkabevi Tarihi*, Haz. İsmail E. Erünsal-A. Yaşar Ocak, Ankara 1995, TTK yay.; A. Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul 1996, Dergâh Yay.,

3. Bk. Elvan Çelebi, s. 169.

ifadesi yalnız değildir. Elimizde, Şeyh Edebalı'nın Vefai şeyhi olduğunu gösteren bir başka metin daha vardır. Bu metin, XIV. Yüzyılda bu tarikat mensuplarından Şihabeddin el-Vasıtı adlı biri tarafından kaleme alınmış olup, XVI. Yüzyılda *Menakıb-ı Tacü'l-Arifin Seyyid Ebu'l-Vefa* adıyla türkçeye çevrilen eserin bu çeviri nüshasının başında yer almaktadır.⁴

Bilgil ki Osman Gazi tabe serahu Hazretleri'nin kavmi içinde Hazret- Tacü'l-Arifin Seyyid Ebu'l-Vefa kuddise sırruh hulefasından bir aziz var idi. Şeyhu's-Şüyuh menba-ı yenabiu'l-fütuh....Hazret-i Şeyh Edebalı dirlerdi....

İşte yakın zamanlara kadar gözden kaçan bu iki metin, Şeyh Edebalı'nın Babai çevresinden gelme bir Vefai şeyhi olduğuna hiçbir şüpheye yer kalmayacak şekilde tanıklık ediyor.

Oysa daha önce tarihçiler Edebalı'nın ahi şeyhliği üzerine vurgu yapmışlardı⁵ ve bu vurgunun tek dayanağı ise Mehmed Neşri'nin *Neşri Tarihi* diye de bilinen *Kitab-ı Cihannüma*'sındaki şu ifade idi⁶:

Edebalı didikleri azizin bir karındaşı var idi. Adına Ahi şemseddin dirler idi. Anın dahi oğlu Ahi Hüseyin...

XVI. yüzyılda bir de Kemalpaşazâde, büyük bir ihtimalle buradan alarak aynı yolda ifade kullanmaktadır.⁷ Oysa bu metinde gözden kaçan önemli bir nokta vardır ki o da "Ahi" ünvanının Şeyh Edebalı için değil, kardeşi ve kardeşinin oğlu için kullanılmış olduğudur. Yani Neşri'ye göre "ahi" ünvanını taşıyanlar, Edebalı'nın kardeşi Şemseddin ile onun oğlu Hüseyin'dir, Edebalı değildir. İşte bu yanlış kanaatimizce Edebalı'yı ahi şeyhi yapmış ve bu böylece tekrarlanagelmıştır. Kardeşi ve kardeşinin oğlu için "ahi" diyen Neşri, neden Edebalı için dememiştir? İşte bu üzerinde düşünülmesi gereken mühim bir noktadır. Üstelik erken Osmanlı kaynaklarından olan Anonim *Tevarih-i Âl-i Osman* ve Neşri Tarihi'ndeki birbirinin aynı olan şu satırlar, Şeyh Edebalı'nın bir ahi değil, bir sufi olduğunu adeta ısrarla vurgulamaktadır⁸:

Meger Osman'ın halkı arasında bir aziz şeyh var idi, adına Edebalı dirleridi. Dünyası binihayetde idi amma derviş siretin dutaridi. Hatta derviş deyu mülakkab olup bir zaviye bünyad itmışidi.

Görüldüğü gibi Edebalı burada da ahi diye değil münhasıran derviş diye zikrediliyor.

Son olarak Şeyh Edebalı'nın ahilikle bir ilgisinin bulunmadığı konusunda bizim itirazımızı takviye eder nitelikte bir arşiv belgesini bahis konusu etmek gerekiyor. XVI. Yüzyıla ait bu belge, Hüdavendigâr livası tahrir defterinde bulunmaktadır. Burada bir Ede Şeyh'in ve oğlu Mehmed'in ismi zikrediliyor.⁹ Halil İnalçık tarafından da Âşıkpaşazade'nin tarihinin eleştirisine hasredilmiş bir makalesinde metni verilen bu belgedeki Ede Şeyh'in Edebalı olduğu vurgulanır.¹⁰ Bunun doğruluğu, bizzat Âşıkpaşazade'nin, Edebalı hakkındaki malumatı bu zat kanalıyla dinlediğini söylemesinden de anlaşılıyor.¹¹ İşte söz konusu bu belgede de Ede Şeyh'in, yani Edebalı'nın Ahi ünvanı gibi önemli bir ünvanla anılmayıp yalnızca Ede Şeyh olarak zikredilmesi, bizim görüşümüzü güçlendiriyor. Oysa bilindiği gibi Ahiler hep ünvanlarıyla anılmışlardır.

Bu itibarla bizim kanaatimiz, daha önce bazı araştırmalarımızda da ısrarla vurguladığımız üzere, Şeyh Edebalı'nın Babai çevresine mensup bir Vefai şeyhi olduğunun kesin bulunmasına karşılık, ahiliğinin söz konusu olmamasıdır. Üstelik yalnız Edebalı değil, çağdaşı ve onunla birlikte Osmanlı topraklarında yaşamış bulunan Geyikli Baba da Vefai şeyhidir ve bu ilk Osmanlı kroniklerinde açıkça onun ağzından vurgulanır.¹² Bu iki mühim şahsiyetin Vefaiye tarikatına mensubiyeti, bugüne kadar bu meselelerle uğraşan Osmanlı tarihçilerinin pek dikkatini çekmemiş, bu yüzden de üzerinde durulmamış, dolayısıyla XIII. Yüzyılda Orta Anadolu'da büyük bir toplumsal hareketin (Babailer isyanı) de baş aktörü olan bu tarikat çevresinin, yalnız Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki değil, daha sonraki yüzyıllarda münhasıran Doğu Anadolu'daki gelişmesi ve Safevî propagandası dönemindeki önemi gözden kaçmıştır.

Bu noktada, bizim geleneksel tarihçiliğimizde Şeyh Edebalı'nın büyük bir fıkıh alimi ve dolayısıyla da "Osman Gazi'nin hukuk danışmanı" olduğu yolundaki önkabulün de sorgulanması gereği ortaya çıkıyor. Bu önkabulün tarihi dayanağı XVI. yüzyılda Taşköprülüzade Ahmed tarafından kaleme alınmış tanınmış bir biyografi kaynağı *eş-Şakayıkü'n-Nu'maniyye*'deki kayıtlardır.¹³

Mevlid-i aslisi bilad-ı Karaman'dır...ol diyar-ı ba-i'tibarın ulema-i fezail-intimasından ba'zı ulumu telemmüz idüp...bilad-ı Şam-ı ba-ihtişama irtihal eyledi...Fuzula-i meknunından ilm-i usul ve fîruu ve fenn-i tefsir ve hadisi aHz idüp...

4. Bk. Terceme-i Menakıb-ı Seyyid Ebu'l-Vefa, Süleymaniye (Murad Buhari) Ktp., nr. 257, v.1a.

5. Msl. Bk. I. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1972, 3.Bs.,I,530-531,560;Ö. Lutfi Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri", VD,II(1942),s.287.

6. Bk.Kitab-ı Cihannüma, nşr. F. Taeschner, Leipzig 1951,I,26.

7. Bk. İbn Kemal, Tevarih-i Âl-i Osman, nşr. Ş. Turan, Ankara 1970, I, 93-95.

8. Anonim Tevarih-i Âl-i Osman, İÜ. Ktp., ty. nr.2438, v. 29b;krş. Neşri, Kitab-ı Cihannüma, I,25.

9. Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri, nşr. Ö. L. Barkan-E. Meriçli, Ankara 1988, TTK yay.,s.....

10. Halil İnalçık, "How to read Âşık Pasha-zâde's History", Essays in Ottoman History, Essays in Ottoman History, İstanbul 1998, Eren Yay. ss. 31-54.

11. Bk. Âşıkpaşazade, Tevarih-i Âl-i Osman, (Osmanlı Tarihleri), nşr. N. Atsız, İstanbul 1949, Türkiye Yay.,ss. 96,105.

12. Msl. Bk. Âşıkpaşazade Tarihi, nşr. Âli Beğ, İstanbul 1332,s. 46.

13. Bk. Edirneli Mevdi, Terceme-i Şakayık, İstanbul 1269, ss. 20-21.

Kitabını Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü olduğu bir devirde, Kanuni Sultan Süleyman zamanında yazan Taşköprülüzade, eserinin kuruluş dönemine ait olan ilk kısmında, biyografisini kaleme aldığı ülema ve şeyhleri, bu güçlü devletin "şamına yakışır" bir üslupla sunmuş, bu arada ister istemez -bugün bizde bazı tarihçilerin yaptığı gibi- gerçek kimlikleri deforme etmiştir. Şeyh Edebalı'dan bahseden daha sonraki Osmanlı kroniklerinin, Âşıkpaşazade'den sonra bu konudaki dayandıkları temel kaynaklarından biri de odur. Kanaatimize göre bu eserde deformasyondan nasibini alanlardan biri de, Şeyh Edebalı'dır. Edebalı'nın islami ilimlerde ve özellikle fıkıhta büyük bir alim olduğunu, sonradan tasavvufa intisap ettiğini, bununla birlikte, Osman Gazi'nin danışmanlığını yaptığını söyleyen yalnızca odur. İlginç olan şudur ki, oda Edebalı'nın ahiliğinden söz etmez.

Görülüyor ki bu husustaki tek bilgi kaynağı, söz konusu şahsiyetin zamanından çok sonra, XVI. Yüzyılda yazılmış bir biyografi kitabıdır. Oysa zaman olarak ona en yakın ve onu en iyi tanıması gereken Elvan Çelebi'nin eserinde, Şeyh Edebalı'nın bir fakih olduğundan bahis yoktur. Üstelik Âşıkpaşazade, Neşri, Oruç Beğ ve Anonim *Tevarih* de onu, Dursun Fakih gibi fakih olarak değil, "biz aziz şeyh" olarak vasıflandırıyorlar.

Sorgulanması gereken bir başka önemli nokta da, Şeyh Edebalı'nın "Osman Gazi'nin kayınpederi olduğu" meselesidir. Bu konudaki bilginin temeli de yine Âşıkpaşazade başta olmak üzere, Neşri ve Oruç Beğ gibi, ilk Osmanlı vekayinameleri ve daha sonra da, İbn Kemal, Bedayiu'l-Vekayi yazarı Hüseyin Efendi vs. dir. Aslında Âşıkpaşazade'nin F.Giese neşrine esas olan nüshası ile, Âli Beğ neşrine esas olan nüsha arasında farklar vardır. Giese nüshasındaki ibarede meşhur rüyayı görüp Şeyh Edebalı'ya tabir ettiren, Osman Gazi değil, babası Ertuğrul Gazi'dir ve şeyh Konya'da oturmaktadır.¹⁴

Ertuğrul Gazi atına sıvar olup doğru Konya'ya vardı. Meğer Konya'da bir muabbir-i mu'teber kişi vardı, Şeyh Edebalı dirliridi...Şeyh eyitdi ya yiğit düşünün ta'biri budur kim bir oğlun ola, adı Osman ola ve benim dahi bir kızım ola...

Âli Beğ nüshasına göre ise, rüyayı gören bizzat Osman Gazi'dir. Şeyh Edebalı Konya'da değil, Osman Gazi'nin bulunduğu yerdedir. Çünkü Osman Gazi sık sık şeyhin zaviyesine (Âşıkpaşazade "medrese" demiyor) gidip kalmaktadır. Burada bir gün meşhur rüyayı görür ve şeyhe tabir ettirir. Âşıkpaşazade'nin bu versiyonuna göre şeyhin ifadesi aynen şöyledir:

Şeyh ider : "Oğul Osman, padişahlık sana ve senin nesline

mübarek olsun. Ve benim kızım Mal Hatun senin helalin oldu"deyu hemandem nikah idiverdi.

Oruç Beğ'e göre de rüyayı gören ve Edebalı'ya tabir ettiren Ertuğrul Gazidir. Hatta ona göre Edebalı'nın kızının adı Mal Hatun Değil, Rabia Hatun'dur¹⁵:

Meger Osman Gazi dünyaya gelmedin Ertuğrul hayatta iken bir gice bir aceb düş gördü....Konya'da bir muabbir-i mu'teber kişi varidi, Şeyh Edebalı dirliridi....eyitdi ya yiğit, düşünün tabiri budur kim bir oğlun ola adı Osman ola ve benim dahi bir kızım ola Rabia adlu. Benim kızımı senin oğlun Osman'a vireler...

Görüldüğü gibi mesele hakkında kaynaklar farklı rivayetler yansıtıyorlar. Bir kısmı meşhur rüyayı Osman Gazi'ye gördürürken diğer bir kısmı babası Ertuğrul Gazi'ye verdiği kızın adı Mal Hatun iken diğerlerinde Rabia Hatun oluyor. Bu durum, bu rivayetlere pek de kolay itimat edilmemesi gerektiğini meydana koyuyor ve ister istemez, 1450'ler sonrasında kaleme alınan bu erken dönem Osmanlı kaynaklarının, kuruluş dönemine dair verdikleri bilgileri, Colin Imber'in yaptığı gibi temelden reddetmesek bile¹⁶, çok titizlikle ve ihtiyatla karşılamamız gerektiğini ispat ediyor. Bununla beraber, Şeyh Edebalı ve Osman Gazi ilişkisinin, XV. Yüzyıl sonlarıyla XVI. Yüzyıl başlarında kaleme alınan ilk Osmanlı vekayinamelerinin bir icadı olduğu, açıklıkla ortaya çıkıyor.

O halde mesele nedir? Bu meselede de kendi yorumumuzu dile getirip konuya son vermek istiyoruz. Bizim kanaatimize göre, Âşıkpaşazade'nin Osman Gazi'nin Şeyh Edebalı'nın damadı olduğu konusuna özel bir önem atfetmesinin ve bunu eserinin bir çok yerinde müteaddit defalar vurgulamasının sebebi bizce oldukça açıktır: Şunu bir kere daha hatırlatalım ki, Âşıkpaşazade, Anadolu Selçukluları döneminde büyük bir isyan hareketi başlatarak Selçuklu iktidarının sarsılmasına katkıda bulunan Baba İlyas-ı Horasani'nin torunudur ve eserini XV. Yüzyıl sonlarında, II. Bayezit döneminin başlarında yazmıştır. Şeyh Edebalı ise büyük dedesinin halifelerindendir. Dolayısıyla o eserini yazdığı sırada, meselelerin esasını bilen pek kimse yoktur. O, Osman Gazi'yi büyük dedesinin halifelerinden birinin damadı yaparak Osmanlı hanedanını büyük dedesi, dolayısıyla kendi soyuyla bağlantılı hale getirmek suretiyle, çok muhtemeldir ki, hem kendine büyük bir şeref payı çıkarmış, hem de vaktiyle devlete karşı ayaklanmış sülalesini böylece aklamış olsun.

Sonuç olarak, ne Şeyh Edebalı'nın ahiliği, ne Osman Gazi'nin kayınpederi ve hukuk danışmanı olduğu, ne de

14. *Tevarih-i Âli-i Osman*, nşr. F. Giese, Leipzig 1929, s. 8.

15. Bk. *Tevarih-i Âli-i Osman*, nşr. F.Babinger, Hannover 1925, ss. 8-9.

16. Bk. Colin Imber, "The ottoman dynastic myth", *Turcica*, XIX (1987), ss. 16-20; aynı yazar, "The legend of Osman Gazi", *The Ottoman Emirate (1300-1389)*, ed. E. Zachariadou, Rethymnon 1993, ss. 67-76.

AHİLİK VE ŞEYH EDEBALI...

Ahiler'in reisi sıfatıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuna büyük destek verdiği konusu, İlk Osmanlı tarihçilerinin birer kurgusu olmaktan öteye geçemiyor görünmektedir. Ama onun ileri gelen, nüfuzlu bir Vefaiyye şeyhi olarak önemli bir rolünün bulunduğu da herhalde

kabul edilmek zorundadır. Üstelik, Edebalı'nın bu kimliğiyle Osmanlı Devleti'nin arazisi içindeki nüfuzunun, Abdalan-ı Rum'a mensup çok mühim bir şahsiyet olarak Ahiler'inkinden daha az önemli olduğunu söyleyebilmek için de her hangi bir sebep yoktur.